

Homenatge a Lluís Duch

Monjo de Montserrat durant més de cinc dècades, pensador i antropòleg. Considerat un dels millors especialistes en la interpretació de la història de la cultura occidental a través de la religió. Se'n va el mestre Lluís Duch, un dels últims grans savis del nostre temps. Amics i deixebles el recorden en aquestes pàgines.

Teologia d'arrel antropològica

Francesc-Xavier Marín
DOCTOR EN FILOSOFIA I PROFESSOR
A LA UNIVERSITAT RAMON LLULL

Dissabte 10 de novembre moria Lluís Duch. Nascut al barri de Gràcia de Barcelona, va abandonar els estudis de química per ingressar el 1961 a Montserrat i ser ordenat de prevere el 1969. Duch havia conformat ja llavors la voluntat de construir una teologia que comportés una apologetica d'allò humà. La lectura de Barth, Bultmann i Tillich el duen a interessar-se per una teologia d'arrel antropològica. Els estudis a Munich amb Blumenberg i a Tubinga amb Bloch, Moltmann, Jüngel, Küng i Kasper es plasmen en una tesi doctoral sobre les ciències de la religió i el mite. Retornat a Catalunya no va trobar un fàcil encaix en les institucions teològiques del moment. En aquest sentit, Duch va ser sempre un personatge perifèric que generava incomoditats intel·lectuals pels seus criteris, la metodologia, les filies i les fòbies. És prou coneguda la seva enorme capacitat a l'hora d'argumentar i legitimar els propis punts de vista, així com la contundència (no mancada d'un punt de duresa) de les seves crítiques. Providencialment, aquesta marginalitat va obrir-li les portes a institucions on va impartir el seu mestratge a un alumnat no neces-

sàriament interessat per la religió (Facultat de Ciències de la Comunicació de la UAB, Institut del Teatre de la Diputació de Barcelona, Universitat Autònoma de Mèxic).

Duch sempre es va sentir familiaritzat amb la perspectiva que ofereixen les ciències de la religió. La seva confrontació amb la fenomenologia, l'hermenèutica de Schleiermacher, la teologia protestant i la ingent obra de Mircea Eliade es va plasmar en una sèrie de publicacions amb una perspec-

DUCH SEMPRE ES VA SENTIR FAMILIARITZAT AMB LA PERSPECTIVA QUE OFEREIXEN LES CIÈNCIES DE LA RELIGIÓ

tiva llavors renovadora inspirada en la tensió entre l'estructura i la història de les religions (*Ciencia de la religión y mito*, 1974; *Historia y estructuras religiosas*, 1978; *La experiencia religiosa en el contexto de la cultura contemporánea*, 1979; *Religión i món modern*, 1984; *Transparència del món i capacitat sacramental*, 1988). En un segon moment, Lluís Duch se centra en l'elaboració d'una logomítica focalitzada en l'anàlisi de la crisi gramatical, la relació entre paraula i pensament, i la dimensió soteriològica de les mediacions religioses (*Mite i cultura*, 1995; *Mite i interpretació*, 1996). Aquesta base li

servirà de fonament per a iniciar una tercera etapa en què reflexiona sobre les estructures d'acollida i la dialèctica entre tradició i transmissió. Aquesta època comença el 1997 amb *La educación y la crisis de la Modernidad* i culmina a partir de 2002 amb els imponents sis volums de l'*Antropología de la vida cotidiana*. Pel conjunt de la seva obra la Generalitat de Catalunya li va concedir la Creu de Sant Jordi.

Duch deixa el seu mestratge sobre el polifacetisme del llenguatge humà, la transcendència de la dimensió comunicativa i comunitària de l'ésser humà, la perspectiva ètica de la paraula i l'hermenèutica del desig. La producció antropològica que va elaborar els darrers anys li van proporcionar una notorietat que, fins a un cert punt, l'incomodava. Amb motiu del seu 75è aniversari i dels 50 anys de vida monàstica, l'editorial Fragmenta va publicar una aproximació al seu pensament (*Emparaular el món*, 2011) i, el 2014, Elies Ferrer va defensar a la Universitat de Girona la primera tesi doctoral sobre l'obra duchiana («La centralitat del llenguatge en l'antropologia de Lluís Duch»). Queden per estudiar, tanmateix, les seves publicacions a *Qüestions de Vida Cristiana*, *Serra d'Or* i *Studia Monastica*, així com una notable col·lecció de llibres d'espiritualitat i pastoral com ara *Mort i esperança*, *Esperança cristiana i esforç humà*, *Pregar en temps de crisi*, *Memòria dels sants* o *De Jerusalem a Jericó*, entre altres. Algú hauria d'estudiar, també, les seves brillants introduccions a les traduccions catalanes de Luter, Müntzer, Schleiermacher, Buber, Silesius, Bonhoeffer i Schönberg. El millor homenatge que se li pot fer serà llegir el seu llibre pòstum (*Sortida del laberint*) que apareixerà publicat a finals d'aquest any. (E)

Lluís Duch, el mes de març de 2014.

FOTO: FRAGMENTA EDITORIAL

Allò dit i allò no dit dels escrits de Lluís Duch

Amador Vega

CATEDRÀTIC D'ESTÈTICA I TEORIA DE LES ARTS. UNIVERSITAT POMPEU FABRA

El nucli del mestratge de Lluís Duch que he retingut al llarg dels anys, des que el vaig conèixer a començaments dels noranta, és la ineludible naturalesa ambigua de l'ésser humà i, com a conseqüència, de l'home religiós. Aquesta ambigüitat,

EL NUCLI DEL MESTRATGE DE LLUÍS DUCH QUE HE RETINGUT ÉS LA INELUDIBLE NATURALESA AMBIGUA DE L'ÉSSER HUMÀ

en cap moment dels seus molts llibres menystinguda i encara menys demnitzada, és la que explica el caràcter insuperable de tota manifestació del sagrat, la seva riquesa i també la seva pobresa i els seus límits. Sovint, Duch acostumava acompanyar els seus textos amb uns versos del poeta Rainer

Maria Rilke: “Benaaurats els qui saben, / que més enllà de tots els llenguatges / està l'inefable”, i que penso descriuen molt bé la tensió entre allò finit i allò infinit en tots nosaltres. Una tensió que s'expressa per un desig que mai no s'acaba, perquè és desig de desig (pensant en Ernst Bloch, a qui tenia per un dels seus mestres) i no desig d'alguna cosa escadussera. La necessitat d'inscriure el seu mestratge en un perfil biogràfic (la vida dels altres) i autobiogràfic (la vida pròpia), ens va permetre acostar-nos a ell per sentir de quina manera les seves lectures, els seus llibres, anaven creant al seu voltant una recepció sense sorolls. La seva arrelada consciència humanista el duia a parlar des d'un *nosaltres*, donant exemple de la responsabilitat moral de les accions vers els altres i, tanmateix, fent més lleugera la càrrega de l'individu que —de nou, recordant Rilke— s'acomia constantment de la seva existència. Em queda la sensació que en allò escrit i expressat per Lluís Duch, encara haurem de reconèixer allò no dit i silenciàt. I aquest és,

em penso, l'autèntic llegat dels mestres que no s'han autoproclamat com a tals, sinó que han estat reconeguts pels altres. ☹

L'ofici de viure

Anna Pagès

PROFESSORA TITULAR DE LA FACULTAT DE PSICOLOGIA, CIÈNCIES DE L'EDUCACIÓ I L'ESPORT-BLANQUERNA. UNIVERSITAT RAMON LLULL

Vaig conèixer en Lluís ara fa més de deu anys, al Grup “Antropologia i Pedagogia” de la Càtedra Ramon Llull de la Fundació Blanquerna. Des del primer dia em va semblar una persona erudita i al mateix temps modesta i amable. A les sessions del Grup treballàvem diversos textos. Les seves aportacions eren sempre interessants i sobretot crítiques. Amb els anys, ens vam fer amics. No ens vàiem gaire a part de les sessions de Càtedra: només quan baixava de Montserrat i llavors ens trobàvem al Fonet per fer-la petar. Era una persona molt alegre i simpàtica. Em va suggerir que llegís Julia Kristeva i també *Sexe i caràcter*, d'Otto Weininger. Gràcies a ell, em vaig començar a interessar per això que en Lluís anomenava “l'ofici de dona”. Vaig escriure un article per *Ars Brevis* (2013) amb el títol “Biografies femenines com a problema hermenèutic”, que en Lluís em va comentar després de llegir-lo amb cura. Era molt atent. En les nostres converses em vaig adonar que defensava molt les dones. La mort de la seva mare, quan ell tenia tretze anys, l'havia marcat molt. L'interès per la qüestió dels feminismes a través de l'intercanvi amb en Lluís em va motivar a seguir escrivint, representant algunes nocions de la seva obra, com “la masculinització de la paraula”.

El novembre de 2017 el vaig acompanyar a Girona amb motiu de les Lliçons de la Càtedra Ferrater Mora. Uns dies inoblidables dedicats a escoltar-lo cada dia, en el laberint de la seva trajectòria biogràfico-intel·lectual. Amb en Lluís vam aprendre moltes coses: potser la més important l'ofici de viure. ☹

Un monjo que pensava

Octavi Fullat

FILÒSOF I CAPELLÀ ESCOLAPI

Extracte del diari personal de l'autor:

Montserrat

Amb l'Antonieta hi hem estat un parell de dies. Els gegants petris hi ploraven. Els cels hi ploraven també. Els de la terra igualment vam plorar. No, no era *La mort de l'escolà*, aquest cop. Ha estat la ruïna del monjo, d'un monjo que pensava, del monjo Lluís Duch. Benedictí; abraçat, en conseqüència, a 1.500 anys de vida benedictina. Benet de

LLUÍS DUCH, PENSADOR O INTEL·LECTUAL O SAVI. ABRAÇAT A 2.500 ANYS DE PENSAMENT CRÍTIC OCCIDENTAL

Núrsia (480-547), el pare dels benedictins. Monestirs: Montecassino, Fleury, Fontevraud, Solesmes, Cluny, Sant Pere de Casserres. Sant Pere de Rodes...i etc., etc.. I Montserrat, des del segle XI.

Lluís Duch (1936-2018), pensador o intel·lectual o savi. Un *sophós*. Abraçat a 2.500 anys de pensament crític occidental. Heràclit, Parmènides, Sòcrates, Plató, Aristòtil, Aurelius Augustinus, Tomàs d'Aquino, Spinoza, Kant, Russell, Popper, Heidegger i etc. No

estava desvalgut, sinó ben acompanyat amb segles de pensadors crítics —*Krìsis*, “judici”—.

Formació germànica. A Tübingen —Bade-Wurtemberg— on també estudiaren Hölderlin, Hegel, Shelling, Kepler. Duch hi obté el títol de Doctor en teologia; sí, en teologia. Alemanya no és Espanya.

Molta, massa, gent travessa l'existència abraçada al mòbil o telefonino o celular. Així no cal pensar; n'hi ha prou empassant-se tot el que aboquen. ¿El pretèrit? ja s'ho farà, ¿el futur? no n'hi ha pas. Doncs, ¿què resta? el telefonino i el seu present escanyolit. El mòbil entrega actualitat. ¿Reflexió crítica? ¿per a què?. L'hodiern, el dia d'avui, és el sol déu. Món migrat, el nostre.

Lluís Duch. monjo benedictí, ha escrit la seva biografia lligat al temps; al passat, al present i a l'esdevenidor. Ho ha portat a terme pensant críticament *secundum mores maiorum* i no pas a la babalà, sense seny. ¿Fil conductor? la simbologia. *Symbolon, sacramentum*. Cassirer (1874-1945): *Filosofia de les formes simbòliques*; llengua, mite, religió, ciència i art viuen del símbol. *L'home és ànimal simbòlicum*: no li basta la immediatesa.

El símbol és *vehicle*; ni la cosa simbolitzada ni tampoc l'acte psíquic que la simbolitza. El símbol llança més enllà; és el seu destí. Viu de l'altre, d'allò diferent a ell.

12 de novembre, vigília dels funerals a la Basílica

Matí. Plou. El color gris envaeix l'aire. Respirarem mort.

Fins al cinquè pis. La infermeria del monestir. La capella: poques coses hi caben. La mort, però, hi estava instal·lada. La mortalla i les despulles del monjo, *monachus*, (*monakhos ordinis sancti Benedicti* —OSB—. Estava sol.

Vestit amb l'hàbit; la caputxa li emmarcava el rostre, un rostre serè i pàl·lid. Li vaig confessar que la setmana de reflexions a la Universitat de Girona em colpí. Caminem a les palpentes buscant llum per no ensopegar i caure. Tot i així...

Requiem aeternam dona ei, Dòmine. En aquella estança vaig sentir com la mare, el pare, i la meua germana Maria em feien un petò encara tebi. ¡Fins aviat! em van xiuxiuejar. *Amèn:* “certament” —hebreu—, vaig respondre.

Fora, a l'exterior, tot plorava. Fins i tot jo. *Tempus fugit. Aeternitas manet;* però ¿sóc jo etern? ¿immortal, si més no? Només estic convençut de ser ben poca cosa. ☹

El més gran antropòleg català

Joan-Carles Mèlich

FILÒSOF

Lluís Duch va ser un amic i un mestre. El vaig conèixer per casualitat. Un tarda de dissabte vaig entrar a la llibreria Llorens de Vilanova i la Geltrú, i vaig veure el seu llibre: *Mite i cultura. Aproximació a la logomítica I*. Em vaig passar tota la nit llegint-lo sense poder dormir. L'endemà al matí sabia que la meua vida personal i professional havia canviat per sempre. El dilluns a primera hora vaig trucar al Monestir de Montserrat per parlar personalment amb ell. Des del primer moment em va semblar que era un home de gran amabilitat. Des d'aquell dia de mitjans dels anys 90 fins a la seva mort vàrem passar moltes hores junts: treballant, parlant, menjant, rient i escoltant música. Recordo tot un any trobant-nos un cop al mes a casa meua per escoltar *Moses und Aron*, d'Arnold Schönberg. I també amb el Lluís vàrem

discutir i discrepar amb intensitat. Això és el que caracteritza a un mestre: la discussió i la discrepància, perquè si no fos així esdevindria una mena de predicador. El llegat de Duch és immens. Les paraules que va crear ja formen part del lèxic de tots els que ens dediquem a l'estudi de la condició humana: *logomítica, emparaulament del món, estructures d'acollida...* Duch fou el més gran antropòleg català. Llegir els seus llibres és el millor homenatge. ☹

Duch, in memoriam

Fernando Perez-Borbujo Álvarez

FILÒSOF I ASSAGISTA

Si bé el meu tracte amb Lluís Duch ha estat puntual, he tingut la sort que els seus camins es creuessin amb els meus en diverses ocasions. Tot i que Lluís Duch tenia un contacte assidu amb el grup Haas de la Universitat Pompeu Fabra, de la qual sóc professor, la meua relació amb ell va arribar a través d'un amic comú: Domènec Cia. Va ser ell qui em va introduir en la lectura de la seva obra (*Antropologia de la vida quotidiana* en els seus sis volums) i

qui em va anar indicant la gran quantitat de pensadors alemanys i francesos dels quals era introductor al nostre país: Michel de Certeau, Odo Marquard, Hans Blumenberg, Peter Berger, R. Koselleck i entre molts altres. Junts vam poder visitar en Lluís al Monestir de Montserrat, on ens va ensenyar l'esplèndida biblioteca (feta amb donacions de fidels devots durant segles), el temple i les dependències privades dels monjos, així com els patis i les zones de passeig i recolliment sota les imponents i escarpades moles de pedra: lloc de recolliment i solaç que, sens dubte, van tenir molt a veure amb la profunditat serena i la vasta erudició que reflecteix la seva obra. Aquest dia vam poder menjar amb ell a l'abadia i em va impressionar veure a aquells homes, alguns de provecta edat, molts erudits coneguts àmpliament en les seves branques d'estudi corresponent, servint el menjar i atenent les taules.

Poc temps després, a instàncies d'Albert Chillón, vaig tenir la sort de coincidir amb ell com a docent en el Màster de Periodisme Literari de la Universitat Autònoma de Barcelona. Gràcies a això ens vam trobar en alguns sopars i dinars, així com en la presentació d'alguns dels seus llibres. Em va impressionar la seva cordialitat, la seva afabilitat, el to pausat i serè amb el qual parlava, i encara més, escoltava. Jo sóc exactament el contrari. En aquestes converses vam poder parlar de la gnosi, tema molt present en el meu mestre Eugenio Trías; del problema jueu (quan preparava *Un extraño en nuestra casa* per Herder, editorial de la qual tots dos som autors), de la influència de Carl Schmitt i els pensadors contrarevolucionaris catòlics (Donoso Cortés, Joseph de Maistre i Bonald) en el pensament polític contemporani (tema que m'interessava perquè m'havia doctorat en Polítiques amb una tesi

sobre Rawls-Habermas on abordava el problema de Schmitt); i d'un dels seus temes preferits: la logomítica, el paper del mite en el si del logos i viceversa, qüestió que m'és cara perquè vaig fer la meua tesi sobre Schelling, i això em va portar a estudiar a Tübingen, on ell havia realitzat, dècades abans, la seva tesi doctoral en teologia.

Finalment, vaig poder coincidir amb Lluís Duch a Mèxic. Jo visito regularment la Universitat Autònoma de Mèxic i ell anava a Cuernavaca, amb els seus bons amics Blanca Solares i Manuel Lavaniegos. En l'última conversa que vam tenir vaig veure que s'acomiadava de Mèxic, ja que sabia que el seu temps s'acabava i tenia clara consciència que era la seva darrera visita a aquest país tan estimat, juntament amb Alemanya, que va ser sempre per a ell lloc de trobada i formació. És enorme l'herència de pensament que Lluís Duch ens deixa i, encara que sóc conscient que la seva obra parla sempre de l'ambigüitat de l'humà, de la seva lluita contra qualsevol forma de totalitarisme o absolut, de la finitud assumida des de la nostra condició mortal, crec poder afirmar que la pau i la tranquil·litat que emanaven d'ell eren fruit de la seva profundíssima fe i convicció. *Requiescat in pace.* ☹

Un bon amic Raimund Herder

EDITOR DE HERDER EDITORIAL

Lluís Duch és autor de la nostra casa editorial des de fa més de 20 anys. Tenim al nostre catàleg vuit llibres seus i un novè, el seu últim, està en preparació. Més enllà dels seus llibres, sempre va col·laborar amb entusiasme en diversos projectes editorials que li vam proposar.

Durant tots aquells anys ens trobem moltes vegades. Quan venia a l'editorial, les seves visites s'allargaven durant dues o tres hores. Parlàvem dels seus llibres, però sobretot, dels temes que configuraven i dinamitzaven la seva vida: la història, la filosofia, la religió... També li agradava parlar d'Alemanya —on tants anys havia estudiat—, de la seva cultura, la seva història i la seva filosofia, de les quals tenia un coneixement profund. Xerràvem sobre els pensadors alemanys, els idealistes, els romàntics, però també dels místics, sobretot Eckhart i Angelus Silesius.

RECORDO AMB MOLT D'AFECTE LES NOMBRESES VEGADES QUE VAIG PUJAR A MONTSERRAT PER VISITAR-LO

Amb molt d'afecte recordo les nombroses vegades que vaig pujar a Montserrat per visitar-lo. En aquest lloc, una mica arcaic, el rellotge va més lent i les converses amb Lluís Duch eren més profundes encara. Li agraeixo, a més, haver-me posat en contacte amb tota la comunitat de Montserrat. En molts contextos diferents hem pogut col·laborar amb monjos d'allà.

L'última vegada que ens vam veure va ser a l'estiu d'aquest any, quan va venir a Herder per fer-me entrega del seu manuscrit titulat *Vida quotidiana i velocitat*. Estava tan bé, de tan bon humor, que quan em va dir que aquest seria el seu últim llibre li vaig dir que no, que no el creia, que segurament seguiria escrivint, ja que escriure era la seva gran passió. Però ell tenia raó. No vam tornar a veure'ns i aquest va ser, de fet, el seu últim llibre.

Des de Herder Editorial el trobarem a faltar. Vam perdre no només a un

dels nostres autors més rellevants, sinó també a un bon amic. Trobaré a faltar les nostres converses, els seus consells, la seva intel·ligència viva, el seu somriure... Espero que ara hagi trobat la resposta a l'última pregunta que quedava i que descansi en pau. ☹

Un ocell de bosc Francesc Torralba FILÒSOF

Considero Lluís Duch un dels meus mestres i referents intel·lectuals per molts motius. No solament per la solidesa de la seva obra, sinó pel seu testimoniatge vital, per la seva senzillesa i discreció.

Ens hem quedat un pèl més orfes. Ens consolem pensant que queda la seva obra, una obra extensa i rigorosa que el sobreviurà, que té molts lectors arreu de Catalunya, d'Espanya i de Llatinoamèrica. L'obra, però, no ens salva de la seva absència. Els qui l'hem tractat durant molts anys de manera periòdica, els qui hem conversat apassionadament amb ell sobre la condició humana, sobre la història, sobre l'educació, sobre la cultura postmoderna, sobre el temps de tardor, en paraules seves, que ens ha tocat viure, sentim la seva absència i se'ns fa difícil acceptar-la.

El mateix Lluís Duch s'havia referit a si mateix, en moltes ocasions, com un ocell de bosc. Enemic dels formalismes eclesials i de les litúrgies institucionals, se'ns mostrava sempre com un pensador imprevisible, capaç d'obrir finestres mentals als seus interlocutors mitjançant preguntes punyents o de màximes extrems dels seus mestres i referents.

Valoro especialment la seva lucidesa mental, la seva laboriositat, fidel reflex de l'espiritualitat benedictina

(*ora et labora*), però també el seu esperit murri i, a voltes, heterodox, capaç de commoure'ns i de fer-nos reflexionar sobre els nostres pressupòsits, sobre allò que donem ja per assentat i obvi. ☹

O wort, du wort, das mir fehlt! Lluís Duch in memoriam

Victoria Cirlot

CATEDRÀTICA DE FILOLOGIA ROMÀNICA

El divendres 9 de novembre vaig dedicar la tarda a la lectura del llibre de Lluís Duch sobre el *Moisès i Aaron* d'Arnold Schönberg. De fet, el llibre es presenta com *Moisès i Aaron*, d'Arnold Schönberg (edició i traducció de Lluís Duch, amb la col·laboració de Josep Barcons); tot i que la llarga introducció de Duch, 96 pàgines, permet entendre'l com una monografia on s'ofereix una magnífica contextualització d'aquesta obra dins de la trajectòria artística i religiosa del gran compositor vienès, així com una anàlisi precisa de la mateixa obra, des de la seva relació amb el text bíblic, la seva proximitat i la seva distància, fins al significat profund d'aquest Moisès radical que renuncia a tota possibilitat d'expressió i de representació de Déu enfront del schönberguà Aaron, mitjancer amb el poble, que creu trobar-se en possessió del llenguatge i de les imatges adequades per a transmetre el missatge diví. El llibre va ser publicat per Fragmenta Editorial el novembre de 2012, i jo el devia rebre poc temps després. Mesos més tard, quan em vaig trobar amb en Duch, em sembla que amb motiu de la publicació del seu llibre *La religión en el siglo XXI* per l'editorial Siruela, recordo que em va preguntar si l'havia rebut i també si l'havia llegit. En aquell moment em vaig avergonyir molt perquè ni li ho havia

D'esquerra a dreta, Josep Barcons, Xosé Aviñoa, Lluís Duch, Joan-Carles Mèlich i Ignasi Moreta, l'any 2012 a Barcelona.

FOTO: FRAGMENTA EDITORIAL

agraït ni l'havia llegit. Així doncs, li ho vaig haver de dir, tot prometent-me a mi mateixa que el llegiria en breu i li escriuria comentant què m'havia semblat, com ja havia fet anteriorment amb d'altres dels seus llibres. La veritat és que vaig oblidar-me del *Moisès i Aaron*, que havia quedat sepultat en la meua biblioteca com tants d'altres llibres. Me'n vaig oblidar fins aquest divendres 9 de novembre. És veritat que una conjuntura concreta propiciava que el busqués: la preparació d'una conferència sobre el meu pare, Juan Eduardo Cirlot, i Arnold Schönberg a Vallcarca, tal com m'ho havia encarregat la Biblioteca de Vallcarca ja fa gairebé un any i que pronunciaré dimarts que ve. Mentre rellegia el poema del meu pare *La Dama de Vallcarca* i comprovava amb consternació com havia perdut totes les imatges que es van publicar el 2008 en un llibre titulat *Cirlot en Vallcarca* (Alpha Decay) amb fotografies del barri realitzades per Manel Armengol, vaig recordar el *Moisès i Aaron* de Duch, que vaig trobar immediatament en una lleixa de la llibreria. Tot seguit em vaig posar a llegir-

lo. Com passa amb els llibres dels amics, la lectura no és silenciosa, sinó que acostuma a anar acompanyada de la veu del propi autor, i no només de la veu, sinó també dels seus gestos. Sentia en Lluís, i moltes de les seves frases anaven acompanyades dels seus somriures que il·lustraven a la perfecció la seva fina ironia, i a vegades la clara i resignada consciència de la impossibilitat d'expressar amb precisió i exactitud el seu pensament. I aleshores també vaig recordar els darrers encontres de fa uns anys i el gran privilegi que va ser conversar amb qui va ser deixeble del gran Ernst Bloch (tot i no ser una de les meves lectures habituals, en aquest moment tinc sobre la meua taula la traducció francesa dels seus *Spuren*) o de Hans Blumenberg a la Universitat de Tübingen. L'endemà, dissabte 10, em vaig dedicar a llegir el text de Schönberg acompanyat de la traducció al català de Duch i Barcons, mentre veia una versió a youtube, la de la Ruhrtriennale 2009/10/11, per la Bochumer Symphoniker dirigida per Michael Boder, amb grans encerts escènics en el

primer acte, però potser excessivament literal en el segon acte, que em va deixar una sensació profundament desagradable i trista. Vaig aguantar tot aquell acte perquè necessitava sentir la darrera frase de Moisès: *O Wort, Du Wort, das mir fehlt* (Oh paraula, tu, paraula, que em faltes), que tant impressionava en Lluís Duch, si jutgem per com la repeteix en el seu text introductor. Efectivament, la vaig sentir. Un parell d'hores després vaig rebre la notícia de la seva mort aquell mateix dissabte, 10 de novembre. Em falten paraules per a expressar l'emoció que vaig sentir per la seva desaparició de la terra, però també per haver-me trobat de nou amb ell en el text schönberguà les darreres hores de la seva vida. ☹

Breu evocació de Lluís Duch

Víctor Obiols
ESCRIPTOR

No cal dir com m'honora de ser convidat a homenatjar la figura del Pare Duch, però començaré per dir que és ben poc allò que justifica la meua presència aquí. Soc un profà, en el sentit més literal del terme: soc davant, i per tant, fora, del temple. Però justament penso que el missatge de Duch, amb tota la seva energia dissident i erudita, més enllà de l'ecumenisme, es dirigeix a tots els humans que vulguin escoltar. En el seu cas, escoltar vol dir llegir, llegir bé i esforçadament, i mirar d'entendre. La primera vegada que vaig sentir parlar de Lluís Duch va ser quan el meu amic i mestre, l'hel·lenista Jaume Pòrtulas, l'esmentà en un dels nostres habituals àgapes. Tots dos graciencs, tots dos eminents, cascú en la seva especialitat, però, en definitiva, tots dos savis humanistes, no sabia titllar-los d'altra manera. Qui

era Lluís Duch? En aquest món tan summament embastardit per l'imperi mediàtic, acabem tots encomanats, en una o altra mesura —tot i remar-hi en contra—, de la bàrbara i mesella indigència ambiental, i és per això que no me'n sabia avenir que una de les figures intel·lectuals més prominents, no dic ja de la península, ni del continent, sinó de la comunitat planetària, passés de manera tan discreta per la vida cultural del país. És cert que un programa de TV3 va dedicar-li una llarga entrevista (el programa *Savi(s)* de Lluís Puigbò), i durant un període de temps (no massa llarg) va publicar articles conjuntament amb Albert Chillón a *La Vanguardia*, que seguïem amb fruïció, i que en àmbits centroamericans, segons que ens

EL MISSATGE DE LLUÍS DUCH, AMB TOTA LA SEVA ENERGIA DISSIDENT I ERUDITA, ES DIRIGEIX A TOTS ELS HUMANS

consta, ha tingut el seu impacte. Però més enllà d'aquestes aparicions migrades en mitjans públics, difícilment trobarem la seva bibliografia a l'abast, fora d'alguna llibreria especialitzada barcelonina com Claret, i encara. Aleshores l'atzar em va oferir una oportunitat privilegiada. L'editor de Fragmenta, Ignasi Moreta, infatigable promotor del bo i millor del pensament religiós, en el sentit ampli, em va contractar per traduir alguns textos i editar el volum d'homenatge que ell va promoure, *Emparaular el món. El pensament antropològic de Lluís Duch* (a cura de Joan-Carles Mèlich, Ignasi Moreta i Amador Vega) (2011), on hi van intervenir 15 professors i assagistes, i un text del mateix Duch. Per aquí vaig entrar-hi, i ja no n'he sortit. La solidesa del bagatge acadèmic de Duch és literal-

ment abassegadora, però la seva elegància i concisió expressiva, el seu ordre mental i estructural, fan que en definitiva, el seu esforç comunicatiu transmeti amb claredat la complexitat i densitat intel·lectual del seu pensament. A mi, que no soc antropòleg ni filòsof ni teòleg, em va fascinar el seu concepte d'emparaulament. I la lectura d'aquells articles em va esperonar a conèixer amb més profunditat la seva obra. No podia sinó sentir-me interpel·lat per la seva aguda descripció de la crisi gramatical i pedagògica dels nostres dies. A la seva obra prolífica m'hi acosto a poc a poc però tant com puc. Tanmateix Moreta encara m'havia de fer un altre "regal". Lluís Duch va expressar-li la conveniència de traduir al català *El mite de l'etern retorn*, que considerava l'obra fonamental de l'historiador de les religions romanès Mircea Eliade. I així va ser que l'editor em va proposar de fer-ne la traducció que, a més a més, comptaria amb un pròleg de Duch. Un cop enllestida la versió ens vam trobar un parell de cops a l'editorial tots tres per acabar de discutir algun detall i polir-ne les arestes. Per a mi, tractar-lo en la distància curta, encara que fos per poc temps, fou un autèntic privilegi. Persona afable, carismàtica, i d'una sorprenent humilitat. Encara vam tenir ocasió de retrobar-nos a la presentació que vam fer del llibre a la sala Verdaguer de l'Ateneu Barcelonès. La seva pèrdua m'ha colpit profundament, i això que ben pocs lligams personals, com es veu, m'hi unien. Tan sols espero que l'editor Moreta, seguint la tradició queja ha inicialamb alguna altra gran figura, pugui endegar la publicació de l'*Opera omnia* de Lluís Duch. Com diuen a l'Àfrica, la mort d'un vell de la tribu significa la desaparició d'una biblioteca. En el cas que ens ocupa no ho sabríem dir millor. Un silenci ben pur ha deixat la seva absència. ☹

***L'exili de Déu* (Fragmenta, 2017) és una de les darreres publicacions de Lluís Duch. Es tracta d'una obra de maduresa, fruit de llargs anys de treball i reflexió intel·lectual en el món antropològic i teològic. Per això, com un petit homenatge a la seva memòria, presentem els trets fonamentals d'aquest llibre, malgrat el risc possible de traïr i empobrir el seu ric i dens pensament.**

L'Exili de Déu

Segons Duch, la crisi incontes-
table de les esglésies europe-
es no és el més preocupant,
sinó que aquesta crisi es
conseqüència secundària de la cri-
si de la imatge del Déu de la tradició
judeocristiana. Déu s'ha convertit en
un estrany a casa seva, és un Déu aliè,
distant, a l'exili i, per a molts, inexis-
tent; la modernitat ha soscavat totes les
certeses que es donaven per descomp-
tades. Significa això que Déu ha deixat
de tenir eficàcia en la vida privada i
pública?

L'home no pot ser extra-cultural.
Avui s'imposa sobre l'home i sobre
Déu una cultura post-colonial, híbri-
da, sincretista, amb inestabilitat de
paradigmes. El Déu d'Abraham i el
Déu Pare de Jesús no s'identifica amb
cap figura estàtica i metafísica. La his-
tòria d'Europa és cristiana pel seu ori-
gen i anticristiana pels seus resultats.
Hi ha hagut un cristianisme històric
molt evangèlic. Com pot tornar a ser-
ho avui?, es demana Duch.

Hi ha una pèrdua de la memòria,
de la tradició cristiana, i es dona un
fet nou: separació entre Déu i religió.
Si fa uns anys es parlava d'un Déu
sense religió, avui es parla d'una reli-
gió sense Déu, una religió a la carta,
en les profunditats d'un mateix, eso-
tèrica, psicologia en lloc de sociolo-
gia. També es dona una feminització
de Déu en front del Déu patriarcal
d'Occident, cal parlar d'una materpa-
ternitat de Déu.

D'altra banda, el capitalisme s'ha
convertit en la religió d'avui, la pleni-

tud escatològica depèn de la cartera i
del consum, però no es parla de l'amor,
que és el misteri que uneix Déu i els
homes.

Als anys 1950-60 s'ha parlat molt
de secularització, dessacralització de la
vida, mundanització, desencantament
del món, laïcització. Avui aquesta
temàtica ha perdut interès i s'ha difu-
minat; vivim en el marc de la globalit-
zació, en el marc d'una hibridació de
la cultura. El que s'ha produït a l'Oc-
cident és una estatització de la natura
i del cos humà, i una mitificació de

LA HISTÒRIA D'EUROPA ÉS CRISTIANA PEL SEU ORIGEN I ANTICRISTIANA PELS SEUS RESULTATS

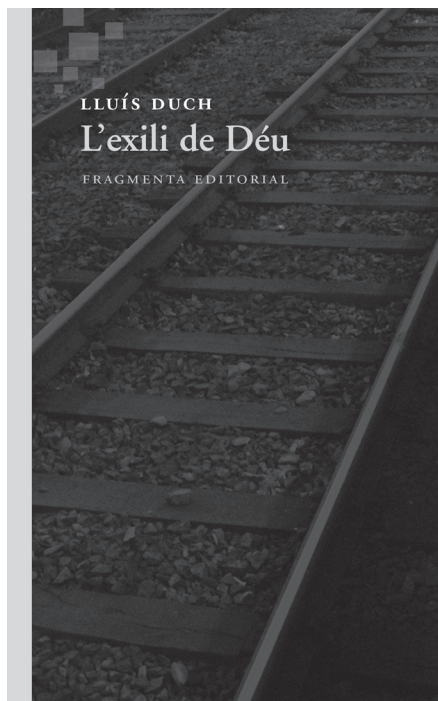
la tècnica, l'economia, els mass media
amb tendències idolàtriques. La idola-
tria no és mai un fenomen del passat.

En la societat líquida d'avui s'ha
perdut el sentit escatològic de la sal-
vació i del progrés en la història i s'ha
caigut en la gnosi que liquida la preo-
cupació ètica contra les injustícies, i es
cau en l'individualisme exacerbant, una
il·luminació i salvació interior, una
experiència de si mateix, del jo, pros-
pecció psicològica, autosalvació, revol-
ta contra el tu i el nosaltres, inaccep-
tació de la imatge de Déu tradicional.

Cal dir que el nostre accés a Déu
sempre es mediat i simbòlic i que la
imatge que el cristianisme ha tingut
de Déu ha estat sempre una traducció
cultural.

En què consisteix l'imprescriptible cristià, el nucli de l'evangeli de Jesús de Natzaret i de la corresponent imatge de Déu?, es pregunta Duch. Estem davant d'un procés de desenparaulament del Déu de la tradició judeo-cristiana occidental. Segons la perspectiva antropològica, l'imprescriptible cristià ha de ser quelcom estructural compartit per tots els essers humans, fonamentat en l'Esperit Sant, que fa que totes les criatures siguin capaces de Déu com a criatures del mateix Pare del cel. Però aquesta capacitat estructural s'ha de encarnar en el temps i l'espai, encara que l'ús de imatges sempre és ambigu i en lloc de construir icones poden esdevenir ídols.

Segons Lluís Duch, l'imprescriptible cristià és la cura de l'altre: l'Altre en majúscula que és Déu i també qualsevol ésser humà. Déu-en-si és inefable, imparaulable, però Déu en Jesucrist ha volgut mostrar la seva proximitat amb l'ésser humà, amb tota la seva ambigüi-

tat, i per això el podem descobrir en els petits (Mt 25,40). A Déu no el podem descobrir des d'un a priori metafísic i ontològic ni des d'un a posteriori simplement moral, jurídic o litúrgic, sinó fonamentalment ètic. Jesucrist, amb la seva encarnació, ha dessacralitzat el sagrat i ha sacralitzat l'home.

Sovint pensem que Déu només es fa present en els explícits de la nostra religió, però Déu es fa present en els implícits i les al·lusions, perquè els seus camins no són els nostres camins, Déu es fa present sempre d'incògnit. En el nostre temps i espai concrets, l'aproximació a l'altre i el seu reconeixement són la gran oportunitat que Déu ens ofereix, en el mateix moviment que fem memòria d'Ell i fem memòria del proïsme. En canvi, l'allunyament de l'altre o la seva negació són mostres indiscutibles de l'oblit de Déu i del proïsme.

Déu és experimentable per les gramàtiques de tots els temps, però la gramàtica de la fraternitat universal és l'única que pot emparaular en un mateix moviment el Pare i tots els éssers humans. La gramàtica de l'amor, a diferència de totes les altres que solen ser exclusives i autorreferencials, és inclusiva i defensora de la igualtat en la diferència. El veritable coneixement de Déu, conclou Duch, consisteix en la praxi quotidiana de la misericòrdia, que és, en realitat, coneixement de Déu a través del reconeixement del proïsme.

Ara Lluís Duch, que volgué sempre emparaular el món, deu gaudir tot trobant-se sense paraules davant la Paraula única de Déu que s'ha manifestat en Jesús de Natzaret. Mentre nosaltres agraïm el seu mestratge i el testimoni de la seva fecunda vida.

Victor Codina, jesuïta i teòleg, membre del centre d'estudis cristianisme i justícia.

CJ recomana

TRANSFORMAR L'ESGLÉSIA I LA SOCIETAT EN FEMENÍ, de Maria Clara Lucchetti Bingemer

Quaderns de Cristianisme i Justícia

La qüestió de la dona i del femení torna a escena, tant en el món seglar com en l'eclesial. ¿És perquè les dones assumeixen papers destacats en un món convuls, violent i bellugadís? ¿És perquè el papa Francesc reprèn aquest tema una i altra vegada? Sigui pel motiu que sigui, en aquest moment, quan el món, com un tot, es troba immers en la violència i afronta tants problemes econòmics, polítics i socials, hi ha la sensació més o menys estesa que la dona pot ser una protagonista important en els processos de canvi. L'autora va participar en la inauguració del curs de Cristianisme i Justícia 2017-2018. En aquest quadern es recull bona part del contingut d'aquella ponència inaugural.

Podeu descarregar el darrer quadern de CJ a la web: www.cristianismeijusticia.net